

ЛАБОРАТОРІЯ МИТЦЯ В МІНІАТЮРІ «ХОЧУ ПИСАТИ» БОГДАНА ЛЕПКОГО

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (36) 2016

УДК 821.161.2 – 3.09 (049.3). “Б.Лепкий”

Кордонєць О. Лабораторія митця в мініатюрі «Хочу писати» Богдана Лепкого; 10 стор.; бібліографічних джерел – 13; мова – українська.

Анотація: У статті зроблено спробу простежити художні особливості розкриття творчої лабораторії митця у маловідомій мініатюрі Богдана Лепкого епохи *findesiecle* «Хочу писати». Проаналізовано жанрово-стильову оригінальність фрагментарної прози в українській літературі епохи раннього модернізму, виявлено близькість жанру поезії в прозі до імпресіонізму. Проведено типологічні паралелі між твором Б.Лепкого та новелою «*Intermezzo*» М.Коцюбинського.

Наскрізним мотивом мініатюри «Хочу писати», який створює настроєвість, є контраст між гамірним містом і природою. Ліричний герой твору, намагаючись подолати творчу депресію, переноситься уявою в світ природи. Автор майстерно поєднує звукові та зорові образи, що відображає загальну тенденцію того часу до синтезу мистецтв.

Ключові слова: фрагментарна проза, ліризація, імпресіонізм, творче натхнення, філософська проблематика.

Епоха модернізму стала якісно новим етапом розвитку вітчизняного письменства, коли література збагатилася новими жанрами, проблемами, героями, поетикальними засобами. Як слушно зауважує Я.Поліщук, письменники-модерністи, серед яких важливе місце посідає й Б.Лепкий, «замість замилювання етнографізмом і народною розмовною мовою, докладного побутописання та ідеалізації героїв із народу ... ставлять проблему «суверенних» героя і творчості, схиляються перед культом краси, прагнуть проникнути у внутрішній світ людини шляхом зображення її мисленневих процесів, уяви, саморефлексії, свідомих чи поза-свідомих проявів психіки. Вони ігнорують об'єктивне та скрупульозне представлення дійсності, натомість зумисне творять враження фрагментарності...» [9, с.30]. Типовою прикметою української новелістики кінця XIX – початку XX ст. була тенденція до ліризації, що призвело до виникнення перехідних жанрових утворень фрагментарної безсюжетної прози.

Схильність нового письменства до руйнування шаблонів, до ескізності, незаокругленості, рефлексивності, взаємопроникнення літературних родів, передусім вторгнення лірики в епос помітив ще І. Франко. У передмові до збірки «Добрий заробок» критик схвально висловився про фрагментарність прозових творів як композиційну новацію, опонуючи у цьому питанні В.Барвінському, котрий «не розумів поетичного твору, якого головною метою – збудити чи інший настрій. Він стояв за тим, що треба писати заокруглені оповідання, новели або романи, а не ескізи [12, с. 399]». «Не біда, коли вони будуть фрагментарні, – вважав І. Франко, – се навіть ліпше так, бо письменник у таких ескізах може передати безпосереднє, живе враження дійсності, не потребуючи накручувати, докомпоновувати та фальшувати, щоб натягти твір до рам заокругленої повісті [12, с. 399]». Дослід-

ники творчості І. Франка (І. Денисюк [4], І. Тростюк [11]) висловлюють думку, що саме він дебютував першим художньо зрілим зразком фрагментарного етюда – настроєвим безфабульним образом «Лесишина челядь».

Грунтовний аналіз української прози зламу століть дав підставу сучасній дослідниці Н. Шумило стверджувати, що «найтиповішою жанровою формою, на якій позначається процес «ліризації» в українській літературі кінця XIX – початку XX століття, постає фрагментарна проза, зокрема лірична мініатюра [13, с. 267]». Дослідниця виділяє фабульні і безфабульні мініатюри, а за стильовим і ритмічним оформленням – поетичну ліричну медитацію, лірико-епічне оповідання. Для цих жанрів характерне обов'язкове узагальнююче змістове начало, синтезуюча деталь предметної зображальності. Не можна не погодитися також із думкою, що «фрагментарна проза, зокрема лірична мініатюра, витворюючи власні форми осягнення життєвого матеріалу, дала такий бажаний для української літератури елемент філософічності [13, с. 269]». Додамо тільки, що узагальнюючим, синтезуючим началом може бути не лише життєва деталь, змістове начало, а й настроєвість, емоційний фон мініатюри.

Популярність поезій у прозі в літературі кінця XIX – початку XX століть можна пояснити прагненням митців знайти такі зображально-виражальні засоби, які адекватно відбивали б нові суспільні процеси, специфіку тогочасного рівня світосприймання. Чи не найбільш схильним до поезики нового жанрового утворення – поезії в прозі – виявився імпресіонізм, «акварельна м'якість якого, легкість тонів у передачі найтонших порухів душі, прагнення до злиття людини з природою створювали суб'єктивно забарвлену художню оповідь, ліричну прозу особливих емоційних реєстрів [10, с. 37]».

Як пояснює В. Агеєва, увага до поезії в прозі в імпресіонізмі пов'язана «із загальною настановою на синкретизм, із прагненням зруйнувати межі мистецьких жанрів і навіть родів», а також «...із намаганням посилити сугестивні функції прози [1, с. 39]».

За твердженням О. Івасюк, «для цього своєрідного жанру, який завжди знаходиться в тісній взаємозалежності із літературними напрямками, характерні елементи віршованого ритму, стрункність композиції, особлива сконцентрованість змісту.... У кінці XIX – на початку XX ст. в літературі відбувається своєрідна якісна зміна ліризму. Проза стає медитативною і сповідальною, а голос автора зливається з голосом ліричного героя [6, с. 422]». Ця думка перегукується зі спостереженням Л. Орехової про те, що у ліричній прозі епохи модернізму герой максимально наближений до авторської особистості. Автор може не підкреслювати, «що він і його ліричний герой по суті одна особистість. Але саме введення ліричного героя зумовлює найбільшу авторську ширість, і це легко пояснити. Читачеві в такому випадку довіряють найбільш потаємне [8, с. 77]».

Послаблення подієвого начала, ритмізація прози, тісніша взаємодія ліричних та епічних елементів – ці та схожі тенденції проявилися і в творчості Б. Лепкого, лірично-настрєва природа таланту та елегійно-філософський склад душі якого найбільше сприяли творенню нових фрагментарних жанрів.

До жанрів фрагментарної прози письменник звертався протягом усього життя. У довоєнний період творчості – це поодинокі мініатюри, написані у 1900-х роках (ранні поезії в прозі митця створені до Першої світової війни у Кракові: «Сон» із книги «Нова збірка» 1903 року, неопублікована мініатюра «Хочу писати», «Кидаю слова» із однойменної збірки 1911 року та інші), у період між двома світовими війнами митець створює цілі цикли ліричних фрагментів, які з'являються у збірках «Золота Липа» (1924) і «От так собі. Мініатюри» (1926).

У ліричному фрагменті «Хочу писати» розкривається неповторність творчої особистості. Загалом постать митця, його внутрішній світ, питання творчого натхнення, сутності і процесу творчості, неосяжних можливостей і завдань митця, таємниці творчого екстазу, коли письменник проникає думкою і почуттям в душу людини й душу світу і робить їх кращими – ці мотиви особливо цікавлять модерністів. Згадаймо тільки поезії в прозі «Моє слово» та «Амбіції» В. Стефаніка, мініатюру «Поети» О. Кобилянської, новелу «Intermezzo» М. Коцюбинського, поезію «Як я люблю оці години праці» Лесі Українки, що відбивають загальну тенденцію того часу. Тож цілком закономірним є звернення до цих тем і Богдана Лепкого. Серед мініатюр, присвячених таємниці творчої особистості, варто ви-

ділити «Кидаю слова» та «Хочу писати». Але якщо перший твір публікувався неодноразово, то другий ліричний фрагмент не ввійшов до жодного видання вибраних творів Б. Лепкого. Єдиний раз він побачив світ у статті Ж. Ляхової «Поезія в прозі Богдана Лепкого», вміщеній у збірнику матеріалів конференції, присвяченій 120-річчю від дня народження письменника [7, с. 71-72]. Тому в цьому дослідженні присвятимо увагу саме цьому твору.

«Хочу писати» – фрагмент безпосереднього людського переживання, оповитого сумовитим ліричним серпанком. Наскрізним мотивом, який створює настроєвість, є контраст між гамірним містом і сільською природою, коли «протиставляється дисгармонія життя як такого і умиротвореність світу природи [7, с. 72]».

У творі відбилася загальна тенденція усієї світової літератури, яка особливо загострилася в період модернізму. Філософське обґрунтування проблеми протиставлення міського життя і природи дали А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, О. Шпенглер, а також А. Бергсон, палкий і пристрасний апологет природного існування людини. Головною причиною негативного стану життя філософ вважав втрату зв'язків із природою. Зосереджуючись у містах, людство, на думку А. Бергсона, все далі й далі відходить від природи, перестає жити за її орієнтирами [3, с. 38]. Ці думки повторюються у творчості різних митців, особливо загострюючись в імпресіоністів. Їхні герої часто оселяються серед незайманої природи або принаймні мріють на короткий час вирватися ближче до природи (наприклад, у романі К. Гамсуна «Пан» або новелі М. Коцюбинського «Intermezzo»). Проблема контрасту міста і природи знайшла своє оригінальне втілення і в творчості Б. Лепкого (наприклад, новела «Мій товариш»).

Атмосфера міста не дає ліричному героєві поезії у прозі «Хочу писати» змоги зосередитися на творчості: «Переді мною лист білого паперу. Хочу писати – вулиця не дає [7, с. 71]». Автор використовує композиційне обрамлення: фраза «Хочу писати – вулиця не дає», повторюючись кілька разів, надає твору ритмічності та мелодійності, наближає прозовий текст до поетичного, стає лейтмотивом і набуває глибинного значення.

Ліричний герой відчуває дискомфорт у гамірному міському житті, яке вривається до нього через вікно. Це відчуття дискомфорту зумовлене звуковими дисонансами, що є типовою ознакою міста. Тому сприйняття вуличного життя героєм-оповідачем відбувається спочатку через зорові, а далі через слухові образи, подані імпресіоністично, через суб'єктивні враження: «трамвай торохтить – утікай, бо переїду», поїзд гучно біжить, діти «до підошов коліщата вчепили, по асфальтах біжать, собак дразнять, поїзд небо голосами деруться. Перекричати хочуть і трамвай, і поїзд, і сапання кораблів на річці [7, с. 71]».

Головний мотив «Хочу писати» близький до проблематики новели М.Коцюбинського «Intermezzo»: герої обох творів відчувають дисгармонійність міського (суспільного) життя. Я.Поліщук зазначав, що «Intermezzo» представляє драму письменника, який важко долає свою внутрішню кризу, вичерпаність сил та відсутність натхнення до творчості» [9, с.119]. Щоправда у творі М.Коцюбинського сильнішим є соціальний аспект, тут виразніше звучить ідея відповідальності митця перед суспільством. Щоб урівноважити стомлену душу, ліричний герой фрагменту Б. Лепкого, як і персонаж новели «Intermezzo», переноситься до світу рідної природи, але, на відміну від героя М.Коцюбинського, тільки подумки. Наймилішим для нього є рідне Поділля. У сприйнятті природи переважають зорові образи, насичені яскравою кольоровою палітрою: небо «велике, погідне», синє-синє; стерня густа, золотиста, ліс бачиться герою тонкою фіолетовою смужкою між стернею і лісом, доріжка «блискача, як ремінь». У цьому уривку автор виступає художником-імпресіоністом із властивою йому кольоровою гамою (переважання синіх, золотистих та зелених барв), увагою до півтонів (синя смужка неба поступово переходить у фіолетову смужку лісу, а потім у золотисту стерню). Колористичні деталі набувають символічного значення, що характерне для поезики імпресіонізму, який, за визначенням Л.Андреева, є перенесенням «зображальних засобів одного виду мистецтва, а саме образотворчого, в галузь іншого виду мистецтва – словесного [2, с. 63]». Фактично йдеться про синтез мистецтв: у творі Б. Лепкий використовує прийоми живопису, колористичні ефекти для відтворення емоційного стану героя. Так, бездонна і така недосяжна синява неба символізує пориви душі ліричного героя до прекрасного, а також сум. Небо від землі у сприйнятті оповідача відділяється тільки тонкою смужкою фіолетового лісу, який, таким чином, уособлює певну межу між двома світами. Ліс – це також щось таємниче, невідоме, що насторожує і хвилює. Подібний симфонізм у змалюванні довкілля спостерігаємо і в «Intermezzo», де Коцюбинський майстерно поєднує звукові враження та колористичні картини, що розкривають велич природи, яка, як і для героя Б.Лепкого, має терапевтичний ефект.

Б. Лепкий змальовує настрої ліричного героя у динаміці, еволюції, передає зростання емоційної напруги, жаль героя-оповідача за чимось безповоротно втраченим. Імпресіоністична колористика твору поєднується з міфологічним прийомом одухотворення. В уяві оповідача оживає стежка, що веде до таємничого лісу і здатна багато чого розповісти («Вона все знає. І хто в село поїхав, і кого на цвинтар повезли, і кого блуд сієї ночі чіпався [7, с. 71]»). Автор, створюючи персоналізований образ осені, вдається до оригінальної, символістичної тропіки: осінь ввижається лірич-

ному героєві спочатку березою, що мандрує по полю, а далі – в образі вродливої дівчини: «Вишвана сорочка, на шиї коралі, в волоссю полиняли квітки. Ніби сонна іде, ніби нічого не чує, – крім власного жалю. Жалю за літом, палким, як кохання, за літом, що скоро минуло [7, с. 72]». Така ускладнена символіка у змалюванні осені надає цьому образу глибокого філософського виміру: це не тільки улюблена пора року Б. Лепкого, а й символ плинності життя, туги за рідним і далеким, мрії про особисте щастя, яка втілюється в непогамовному бажанні «дихнути запахом скошеного сіна і відвілх квіток і недомрійних снів [7, с. 72]».

У поезії в прозі «Хочу писати» Б. Лепкий розкриває неповторність внутрішнього світу митця, відтворює складний світ його душі, де тонко й болісно переплетені різні емоції. На думку Ж.Ляхової, з рядків мініатюри постає сам «процес творення, витoki натхнення, неповторні хвилини естетичної насолоди, справжнє замилювання рідним словом, яке дозволяє природно виявити художнику своє «я», свій внутрішній світ, свою духовність» [7, с.72]. Не забуваймо, що людська душа – це частина космосу, природи, саме у душі на емоційному рівні відображаються зміни часу, стану, перехід від життя до смерті, всі процеси, що відбуваються в природі. Глибше відчуває свій зв'язок з природою саме творча, емоційна натура (її душа – це своєрідний мікрокосмос, органічна складова макрокосмосу). Архетипні уявлення про одухотвореність природи, нерозривний зв'язок з нею знайшли у Б. Лепкого своєрідне втілення. В епізоді зустрічі осені з оповідачем автор, можливо, розкриває космічну функцію митця як особи, що вербалізує почуття природи, яка залежить від людини і в той же час прагне розбудити в ній те, що спонукає чинити добро. Отже, космічна функція природи і творчої душі збігається: закликати людину до гармонійного життя серед природи. У цьому плані стає зрозумілою і назва твору – «Хочу писати»: писати, щоб втілити у життя гармонію.

Зрозуміти внутрішній механізм виникнення творчих імпульсів у митця допомагають і здобутки фрейдівського психоаналізу, концепції якого поширилися у Західній Європі на початку ХХ ст. приблизно в час написання мініатюри Б. Лепкого, тож не виключено, що письменник був знайомий із працями відомого психіатра. Одним із основних понять, якими оперував З.Фрейд, є поняття фантазування – «психічної діяльності, спричиненої внутрішнім потягом до задоволення несвідомого бажання шляхом створення образних уявлень [5, с. 91]». Як стверджує З.Фрейд, митці – це здебільшого інтроверти, схильні до фантазування. Саме вони найчастіше витворюють уявний світ і занурюються в нього, шукаючи прихистку від жорстоких реалій зовнішнього, реального світу: «Митець вдається до світу фантазій, не вдовольняючись дійсністю, способами і об'єктами задоволення, які вона

може дати [5, с. 93]». Саме в уявному світі він може реалізувати свої інтереси та прагнення. Але щоб цей психічний процес не зайшов надто далеко і не перетворився на невроз (до якого митці також схильні), письменник, на думку австрійського психіатра, повинен написати твір, розв'язавши таким чином кризову психічну ситуацію.

У поезії в прозі «Хочу писати» спостерігаємо саме таку втечу оповідача-письменника від дійсності в уявний світ, створений ним самим. Нового наповнення у світлі фрейдівської концепції набуває назва твору: вона втілює підсвідоме бажання

митця вилити свої почування на папері, щоб пережити кризовий емоційний стан, тобто фактично йдеться про спробу своєрідної психотерапії. Героєві М.Коцюбинського вдалося подолати кризовий стан, він відчуває в собі сили повернутися до свого призначення, натомість Б.Лепкий залишає фінал відкритим, створюючи атмосферу певної таємничості: «Хочу писати – вулиця не дає...».

Таким чином, у мініатюрі «Хочу писати» письменник розширює межі філософської проблематики, використовуючи засоби імпресіонізму, розкриває таємниці процесу творчості.

Література

1. Агеєва В. П. Ритм як засіб подолання фабули / Віра Агеєва // Слово і час. – 1997. – №10. – С. 36–44.
2. Андреев Л. Г. Импрессионизм / Леонид Андреев. – М. : Издательство Московского государственного университета, 1980. – 250 с.
3. Бергсон А. Два источника морали и религии. / Анри Бергсон ; пер. с фр. – М. : Канон, 1994. – 124 с.
4. Денисюк І. О. Розвиток української малої прози XIX – початку XX століття / Іван Денисюк. – Науково-видавниче товариство «Академічний експрес». – Львів, 1999. – 280 с.
5. Зборовська Н. В. Психоаналіз і літературознавство : посібник / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2003. – 392 с. – (Альма-матер).
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
7. Ляхова Ж. Поезія в прозі Богдана Лепкого / Жанна Ляхова // Богдан Лепкий – видатний український письменник : збірник статей і матеріалів конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника / відп. ред. Р.Т. Гром'як, М. П. Ткачук. – Тернопіль, 1993. – С. 67–74.
8. Орехова Л.А. Авторское мифотворчество и русский модернизм (лирическая проза) / Л. А. Орехова – К. : УМК ВО, 1992. – 92 с.
9. Поліщук Я. І ката, і героя він любив... : Михайло Коцюбинський : літературний портрет / Ярослав Поліщук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 304 с.
10. Рисак О. «Найперше – музика у слові» : проблема синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX – початку XX століть / Олександр Рисак. – Луцьк : Вежа, 1999. – 402 с.
11. Тростюк І. Теоретичні проблеми малої прози (від І.Франка до І.Денисюка) / Ігор Тростюк // З його духа печаттю... : збірник наукових праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2001. – Т. 2. – С. 59–64.
12. Франко І. Я. Передмова [до видання : Добрий заробок і інші оповідання. Львів, 1902] / Іван Якович Франко // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. – Т. 33 : Літературно-критичні праці (1899 – 1901). – К. : Наукова думка, 1981. – С. 398–402.
13. Шумило Н. М. Під знаком національної самобутності / Наталя Шумило. – К. : Задруга, 2003. – 354 с.

Александр Кордонец

ЛАБОРАТОРИЯ ХУДОЖНИКА В МИНИАТЮРЕ «ХОЧУ ПИСАТЬ» БОГДАНА ЛЕПКОГО

Аннотация. В статье сделано попытку проследить художественные особенности раскрытия творческой лаборатории художника в малоизвестной миниатюре Богдана Лепкого эпохи fin de siecle «Хочу писать». Проанализировано жанрово-стилистическую оригинальность фрагментарной прозы в украинской литературе эпохи раннего модернизма, обнаружено близость жанра стихотворения в прозе к импрессионизму. Проведено типологические параллели между произведением Б.Лепкого и новеллой «Intermezzo» М.Коцюбинского.

Сквозным мотивом миниатюры «Хочу писать», создающим настрой, является контраст между шумным городом и природой. Лирический герой произведения, пытаясь преодолеть творческую депрессию, переносится воображением в мир природы. Автор мастерски сочетает звуковые и зрительные образы, что отображает общую тенденцию того времени к синтезу искусств.

Ключевые слова: фрагментарная проза, лиризация, импрессионизм, творческое вдохновение, философская проблематика.

Oleksandr Kordonets

LABORATORY OF ARTIST IN THE MINIATURE “I WANT TO WRITE” BY BOHDAN LEPKYI

Annotation: This article aims to observe the artistic features of artist's creative laboratory in the less known miniature of fin de siecle “I want to write” by Bohdan Lepkyi. The paper has analyzed the genre and stylistic originality of fragmentary prose in Ukrainian literature of early modernism, has revealed the closeness of prose poetry to impressionism. Parallels have been drawn between the literary work by B. Lepkyi and the novel «Intermezzo» by M. Kotsiubynsky.

The contrast between the bustling city and nature is the crosscutting motive in the miniature “I want to write” and this contrast creates desire. While trying to overcome the depression the lyrical hero is transferring himself with the help of his imagination to the world of nature. The writer connects skillfully the sound and visual images, reflecting the general trend of the time – the synthesis of the arts.

Key words: fragmentary prose, lirization, impressionism, creative inspiration, philosophical problems.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

© *Кордонець Олександр Анатолійович* – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДВНЗ «Ужгородський національний університет».